

BRAK I OBITELJ U EUROPI DANAS

PETAR BAŠIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Zagreb

UDK 265.5 (347.62)

Pregledni članak

U članku se donosi izvještaj o radu ovogodišnjeg susreta tajnika europskih liturgijskih vijeća i u dva priloga prijelovd iznesenih referata o društveno-kulturnom vidu braka i obitelji u Europi danas te o teologiji crkvenog braka i prijedlozima za novo promišljanje liturgijskog vida sklapanja ženidbe danas.

Uvod

Toj temi posvećen je ovogodišnji, četrnaesti po redu, susret tajnika liturgijskih vijeća iz europskih zemalja, održan u Münchenu od 25. do 30. lipnja 1998., a tema se promišljala pod vidom: Socio-kulturno stanje i prilagodba *Ordo celebrandi Matrimonium* 1991. Da je tema i u nas aktualna, pokazuje i to što će joj biti posvećen idući teološko-pastoralni tjedan u Zagrebu (siječanj 1999), a u vezi s liturgijskim vidom valja spomenuti da su i u nas započeta istraživanja s obzirom na prilagodbu obreda našim prilikama. Zato je zamišljeno da se ovdje prenese što više građe s tog susreta, najprije u obliku šireg izvješća o samom susretu, a zatim dva značajna izlaganja koja su tamo održana.

Susret je trajao puna tri radna dana, a četvrti, nedjelja, poslužio je za izlet. Od 31 mogućeg sudionika na susretu ih je bilo 18: iz Austrije, Belgije (2), Češke, Engleske i Walesa, Francuske, Hrvatske, Irske, Luksemburga, Nizozemske, Njemačke (2), Poljske, Portugala, Škotske, Španjolske (2) i Švicarske. Održana su tri glavna referata (svaki dan po jedan) i pet kratkih referata, a svaki je sudionik kratko izvijestio o glavnim socio-kulturnim čimbenicima u vlastitoj zemlji te o eventualnim vlastitostima obreda slavljenja ženidbe.

Prvi glavni referat održao je sociolog Bernhard Laux, tajnik povjerenstva njemačke biskupske konferencije za brak i obitelj. Dao je dobar pregled socio-kulturnog vida braka u Njemačkoj danas. Premda se njemačko stanje razlikuje od našega, to izlaganje može biti i nama zanimljivo pa ga, u neznatno skraćenom obliku, donosimo u hrvatskom prijevodu (Prilog I).

Drugi glavni referat održao je njemački liturgičar Klemens Richter. Njegovo je izlaganje pobudilo veliko zanimanje, osobito zbog nekih novih teoloških naglasaka. Na pitanje nisu li neke usporedbe presmione predavač je odgovorio da teolog mora nuditi razmišljanja, a ne gotova rješenja. Ako iznesene teze i ne budu tako brzo općenito prihvaćene, one u svakom slučaju mogu unijeti svjetla u razumijevanje crkvenosti i sakramentalnosti kršćanskoga braka. Ovdje donosimo hrvatski prijevod tog izlaganja (Prilog II).

Treći glavni referat održali su pastoralni referenti u nadbiskupskom ordinarijatu München-Freising Meinrad Niggel i Dieter Wittmann. Oni su najprije na temelju crkvenih dokumenata (opće Crkve i njemačkih biskupa) prikazali zahtjeve koje Crkva postavlja za pripremu za brak, a zatim su prikazali modele te pripreme u nadbiskupijama München-Freising. Izvijestili su da postoji poseban odjel za pripremu za brak koji nudi za to različite programe. Nakon potrebnih razgovora u župi, zaručnici se upoznaju s mogućnostima zajedničke pripreme u organizaciji biskupije. Predavači su spominjali i različite teškoće s kojima se susreću u takvom radu, a najveća je u tome što polaznici seminara najčešće nemaju najosnovnijih pojmova o vjeri i kršćanstvu. Zato su voditelji prisiljeni početi od tog njihova iskustva i često jedva da se dođe do kršćanskog poimanja braka. S pravom može postaviti pitanje je li to priprava za kršćanski brak ili samo za brak kao ljudsku ustanovu.

Održano je i pet kratkih referata koji obrađuju specifičnosti pojedinog kraja. Oni će biti spomenuti među izlaganjima ostalih sudionika, a njihov sadržaj bit će prenesen onoliko koliko se procijeni da može biti zanimljivo i korisno i za nas. Svi su sudionici, da bi se dobila cjelovitija slika, unaprijed dobili natuknice o kojima treba kratko izvijestiti.

O socio-kulturnom stanju u *Austriji* rečeno je između ostalog: sa sekularizacijom je stiglo i raslojavanje "pučke Crkve", a s time se

promijenio i stav prema crkvenom vjenčanju: ono nije više samo po sebi razumljivo ni u seoskim sredinama. God. 1996. u odnosu prema prethodnoj godini broj crkvenih vjenčanja smanjio se za 5.92%. S druge strane povećava se broj crkvenih brakova nakon određenog razdoblja u civilnom braku. Obično je to prigodom koje obljetnice, npr. dvadeset pete. Od onih koji traže crkveno vjenčanje ima ih i koji su se posve udaljili od Crkve. Takvi najčešće traže i posebnu crkvu za vjenčanje, običnu koju baroknu.

Za *Belgiju* su bila dva izvješća: za flamansko i francusko jezično područje.

a) Za flamansko područje navedene su ove vlastitosti: Većina mladih traži crkveno vjenčanje tek nakon koju godinu zajedničkog života. Crkveno vjenčanje nije više početak veze ad vitam, nego više svečana inauguracija. Ta se pojava prilično raširila posljednjih godina.

Motivi za traženje crkvenog vjenčanja vrlo su različiti: katkada na to utječu roditelji, ali i osjećaj zaručnika da takav događaj valja i religiozno obilježiti. Suvremena se kultura ne opire tome da se važni trenuci ljudske egzistencije proslave u religioznom okviru. Glavni je pastoralni problem golemo razilaženje između te prilično neodređene religioznosti i poimanja kršćanskog braka kako se izražava u liturgijskim riječima i obredima.

Kao osobitost njihova prijevoda OCM (1981) treba istaknuti pastoralne napomene koje je izradila biskupska konferencija za mješovite brakove (s nekatolicima, nekrštenima i nevjernicima) te pastoralne uvode koji naglašavaju pripravu zaručnika i pojedine elemente slavlja. I sam obred ima neke vlastite dodatke, kao npr. prijedloge za riječi prijama i molitvu vjernika. Izdanje prema editio typica altera još nije objavljeno. Godine 1997. objavljen je obrednik znatno obogaćen biblijskim čitanjima, molitvama i modelima ženidbenog blagoslova. Tekstovi koji nisu iz službenog izdanja označeni su zvjezdicom. To izdanje nije službeno odobreno i potvrđeno, ali ga biskupska konferencija ohrabruje. To je pokušaj da se postavi most između kršćanskog poimanja braka - izraženog u liturgiji slavljenja ženidbe - i očekivanja mladih.

b) Za francusko je govorno područje rečeno: Liturgijska slavljenja ženidbe sve više i više teže da se sekulariziraju. Pojava već postaje uznemirujuća. Mnogi parovi koji traže crkveno vjenčanje

nemaju nikakva iskustva liturgijske prakse. Štoviše, posve im je stran crkveni život. No sekularizacija zahvaća i one koji su još blizi kršćanskoj vjeri. Sekularni brak postaje model.

Pojava se može opisati polazeći od elemenata koji se nameću slavlju. Mnogi zaručnici predlažu za službu riječi izvatke iz profanih autora ili časopisa o ljubavi, o ljudskom odnosu, o smislu života - tako da od Biblije preostane odlomčić evanđelja. Pjesme koje se predlažu gotovo nikad nisu liturgijske, nego pomodne šansone, koje uostalom mogu biti i vrlo lijepe. Ukratko, ne vidi se tu u čemu je to slavlje specifično kršćansko.

Molitve i obredna upozorenja očito ostaju. Često su sačuvani takvi kakvi jesu, ali kako su uključeni u mondeni okvir, doimaju se kao strani elementi. Ali nerijetko se nađu i prigodni tekstovi o međusobnim savezima čak i za ženidbeni blagoslov za koje bi se moglo pitati ne ugrožavaju li valjanost privole.

Stanje se još pogoršava mondenim ozračjem nekih vjenčanja. Odijevanje zaručnice i rodbine, uresi prostora, vladanje sudionika, stil glazbe koja prevladava, sve to vjenčanje u crkvi čini mondenom ceremonijom, gdje se obrednost ne uspijeva probiti i očitovati u čemu je sakramentalnost čina. Stvar je još teža ako je slavlje ženidbe u euharistijskom slavlju.

Zašto pastiri prihvaćaju takva izobličenja? Teško ih je opravdati, ali se može pokušati shvatiti ih. Oni su često pred zaručnicima koji nemaju pojma o tome što Crkva misli pod sakramentalnošću braka i o naravi liturgije. Dijalog je gotovo nemoguć jer bi on tražio dugačak put.

U *Češkoj* su pred zakonom priznata oba oblika vjenčanja, crkveni i civilni. Mnogi biraju crkveno vjenčanje i među onima koji se ne osjećaju vjernicima. Za svećenika je to prigoda da uspostavi prvi kontakt s njima. Mnogi se crkveno vjenčaju nakon višegodišnjeg civilnog vjenčanja, a mnogi ostaju samo civilno vjenčani. Rastave su sve češće. Nema u tome velikih razlika između grada i sela.

Obrednik je uglavnom prijevod latinskoga OCM 1969. Nekadašnji obred da zaručnici za vrijeme izražavanja privole pruže jedno drugom desnu ruku, a svećenik obavije njihove spojene ruke štolom zadržan je ad libitum (sada zapravo svećenik "excipiens

consensum ponere potest manum suam vel stolam super coniunctos manus sponsorum”).

U *Engleskoj* i u *Walesu* uvijek je, sve do 1970, bio vlastiti obred vjenčanje. Te su godine mnogi tradicionalni elementi napušteni. Do 1970. bilo je samo crkveno vjenčanje, a za civilno je obavljana neka dodatna ceremonija obično nakon toga, najčešće u sakristiji (pred svećenikom ili državnim službenikom). Sada je taj element uključen u obred crkvenog vjenčanja. God. 1984. započeo je rad na prilagodbi, 1993. novi je obred dobio odobrenje biskupske konferencije, a od 1994. tekst je u Rimu i sve do danas (1998) čeka potvrđenje.

Srednjovjekovni obred vjenčanja u *Engleskoj* i *Walesu* spada među najrazvijenije obrede zapadne Crkve. U novi je obrednik, nakon temeljitih proučavanja, odatle uvršteno mnogo tema, tekstova i obrednih elemenata.

Značajke braka u katoličkoj Crkvi u *Francuskoj*. Klasični slučaj - da dvoje katoličkih zaručnika, katehiziranih i potvrđenih i koji žive odvojeno, bez spolnih odnosa i djece te traže crkveno vjenčanje - postaje vrlo rijedak. Oni koji primaju zahtjeve za vjenčanje imaju dojam da je svaki slučaj poseban. Mladi često žive zajedno, neki već imaju djecu. Neki traže vjenčanje nakon započetog puta prilikom traženja krštenja za dijete. Neki traže crkveno vjenčanje nakon kraćeg ili dužeg zajedničkog stanovanja. Katekumeni nekad traže vjenčanje ne čekajući krštenje. Nije rijetkost da krštena osoba traži vjenčanje s osobom druge vjere. S jedne strane svaki zahtjev donosi teškoće jer je poseban slučaj, a s druge svaki susret može biti istinska prigoda za evangelizaciju i napredak u vjeri. Sa stajališta vjere, povećava se broj krštenih nekatehiziranih koji traže vjenčanje. Katkada jedno nije kršteno, a drugo je kršteno, ali nije katehizirano. U mnogim župama nudi se kateheza za one koji traže vjenčanje i mnogi mladi pohađaju te kateheze.

U mnogim župama vjenčanje bez euharistije postalo je gotovo norma, često da se ne bi pravila razlika između "dobrih praktikanata" i drugih. Općenito se smatra da je crkveno vjenčanje mnogo ozbiljnije, da više potpomaže vjernost i odolijeva rastavi.

Put prema drugom izdanju reda slavljenja ženidba na francuskom jeziku bio je ovakav: Radna skupina izradila je obrednik (prilagodba ed. typica altera) i u veljači 1996. poslala ga svim

biskupima francuskog govornog područja. Većina biskupa poslala je svoje primjedbe i prijedloge. Sljedeći će korak biti: poslati svim biskupima popravljani tekst s popratnim tumačenjem koji su prijedlozi prihvaćeni, a koji odbijeni. Ujedno će se zatražiti da se svaki biskup pismeno izjasni: placet ili non placet o toj verziji. Nakon toga slijedi glasovanje svake biskupske konferencije francuskog jezičnog područja i napokon slanje u Rim na potvrđenje (*recognitio*). U toj verziji obrednika dodani su različiti tekstovi i obredi.

Novi tekstovi: Nakon službe riječi, a prije samog vjenčanja moguće je izreći, ako se to čini zgodnim, simbol vjere (apostolski ili nicejsko-carigradski). Predložena su dva nova obrasca privole. Dodan je alternativni tekst ženidbenog blagoslova, u tri kitice (Ocu, Sinu, Duhu Svetomu), s pripjevom za pjevanje. Predložena su tri različita teksta molitve zaručnika i dva dodatna teksta molitve vjernika.

Novi obredi: Za vrijeme izricanja privole svećenik ili đakon može upotrijebiti jednu od ovih gesta: a) podignuti desnu ruku; b) položiti svoju desnu ruku na spojene ruke zaručnika; c) staviti jedan kraj svoje štole na spojene ruke zaručnika. Redosljed je obreda ovaj: izricanje privole; blagoslov i predaja prstenova; ženidbeni blagoslov (ili izvan mise nakon molitve Oče naš); molitva zaručnika (predložena su tri teksta); sveopća molitva. Uspomena na vjenčanje (Biblija, križ, slika itd.) daje se zaručnicima prije završnog blagoslova.

Irska je danas u pravom smislu dio europske zajednice, ali za razliku od ostaloga dijela, ostala je izrazito religiozna. Ipak zapaža se određeni pad: 1974. išlo je u crkvu 91%, osamdesetih godina 84%, a danas 65%. Velika većina smatra da brak nije zastarjela ustanova, da je prisutnost majke i oca važna za sretno djetinjstvo. Ipak pokazuju se i druge težnje, npr. zajednički život nevjenčanih, sve veće prihvaćanje rastave i sl. Velika većina daje vjernosti prvo mjesto među elementima uspješnog braka. Danas se jedna petina djece rađa izvan braka (godine 1960. takvih je bilo jedna pedesetina). Obrednik prema 2. tipskom izdanju još nije objavljen.

O socio-kulturnom stanju braka u *Hrvatskoj* rečeno je između ostalog: U posljednje vrijeme možda je najuočljivija promjena vezana za brak i obitelj to što oni postaju sve manje stabilni. Bračne su zajednice sve krhkije i sve manje otporne na krizne situacije. Uzroci su tome u prvom redu kulturološke naravi: stvara se kultura obilježena

P.
—
eg
oč
vj
ob
os
in
po
dri
že
usj
o
po
no
raz
poc

(19
zak
pri
tre
istr

pril
se
Sve
vjer
nov
dijel
zaje
odre

prak
Slič
prije
čitar
tekst
izda

egoizmom, hedonizmom i utilitarizmom, što se u obiteljskom životu očituje u opiranju utjecajima izvana na bračni i seksualni moral. I vjernici sve manje prihvaćaju tradicionalni crkveni nauk o braku i obitelji (predbračni odnosi, pobačaj, rastava), smanjuje se spremnost za osnivanje obitelji, a obitelji su sve manje sklone imati djece ili ih uopće imati. Sve te pojave pojačava i opće osiromašenje izazvano posljedicama rata. ... Ljudi su prisiljeni mnogo raditi pa zapostavljaju druge dimenzije. Na obiteljsku stabilnost utječe i to što sve više žena želi biti zaposleno (najčešće radi zarađivanja, ali i profesionalne uspješnosti). Uza sve nevolje koje prate obitelj, zapaža se porast svijesti o važnosti braka i obitelji. I društvena zajednica uviđa negativne posljedice poljuljanog bračnog i obiteljskog morala i pokazuje skrb za nov pristup. Crkva nastoji pojačati pripravu za brak i organizirati različite tečajeve za mlade bračne parove, a i državne ustanove poduzimaju različite inicijative.

Za liturgijsku prilagodbu obrednika rečeno je da je prvo izdanje (1970.) sadržavalo samo jednu prilagodbu, i to ostavljenu na volju, tzv. zakletvu nakon privole (obred s raspelom). U drugom izdanju (1997.), priređenom po ed. *typica altera*, i to je ispušteno jer je novo izdanje trebalo hitno izdati, a za temeljitije prilagodbe treba obaviti potrebna istraživanja. Nešto se već radi na tom području.

U *Nizozemskoj* je broj onih koji zajedno žive prije vjenčanja prilično velik. Velik dio društva prihvaća homoseksualne parove. Takvi se parovi mogu registrirati i dobivaju prava slična bračnim parovima. Sve manje se parova vjenčava u crkvi. Prigodom drugom civilnog vjenčanja redovito se u okviru službe riječi moli Božji blagoslov za novu vezu. Kada parovi koji su prije vjenčanja živjeli zajedno čekaju dijete, najčešće zatraže crkveno vjenčanje. Koji su prije vjenčanja živjeli zajedno, obično ne dobivaju neku crkvenu službu, ali tu nema određenih pravila.

Nema nikakvih odredaba glede onih koji traže vjenčanje a ne prakticiraju vjeru. Župnici su sretni što takvi žele crkveno vjenčanje. Slično je za krštenje i potvrdu djece takvih roditelja. *Nizozemski prijevod OCM 1991.* objavljen je 1996. U nje su uvrštena biblijska čitanja iz novog njemačkog obrednika. Uvršteno je mnogo novih tekstova: nešto iz njemačkog, nešto iz francuskog, nešto iz kanadskog izdanja.

Sadrži više obreda ostavljenih na volju: škropljenje zaručnika na ulazu u crkvu; stavljanje štole na ruke zaručnika; obred međusobnog poljupca novovjenčanih nakon izricanja privole; podjela "vjenčane Biblije" prije završnog blagoslova; posveta novovjenčanih Djevici Mariji pred njezinim kipom; podjela vjenčane "svjedodžbe".

Za njemačko jezično područje objavljen je u prvom izdanju obrednik pod naslovom "Die Feier der Trauung" (1975.), a prije toga izišao je u Njemačkoj obrednik pod naslovom "Gemeinsame kirchliche Trauung" za vjenčanja parova različite vjere. "Die Feier der Trauung" izišao je u 2., promijenjenom izdanju 1992 (nakon ed. *typica altera*) pa je od katoličke strane trebalo preurediti i "Gemeinsame kirchliche Trauung". Zajednička radna skupina to je i učinila 1993, a 1995. obrednik je objavljen pod malo promijenjenim naslovom: "Gemeinsame Feier der kirchlichen Trauung".

U obredniku priređenom za biskupije u Poljskoj (¹1974 i 1986, ²1996) unesene su ove prilagodbe: Za uvodno obraćanje predložena su tri teksta, a voditelj to može učiniti i vlastitim riječima. Nakon pitanja zaručnicima o slobodi, vjernosti i spremnosti primiti i odgajati djecu pjevaju se tri kitice pjesme "Veni, Creator". To je prvi put uvedeno u jedan poljski obrednik iz 1591., a 1631. prošireno je na cijelu Poljsku. Shvaća se kao neka vrsta epikleze. Nakon te pjesme svećenik pozove zaručnike da pruže jedno drugomu desnu ruku i da za njim ponavljaju riječi privole. Zatim obavije njihove spojene ruke jednim krajem svoje štole i predlaže riječi privole najprije zaručniku, zatim zaručnici. Taj je obred prvi put uveden u krakovski pontifikal (1455/60.). Želi potcrtati ulogu svećenika u slavlju i eklezijalni vid liturgijskog čina. Rubrika izričito kaže da svećenik ne pruža tekst zaručnicima da sami čitaju, nego da on govori pred njima, a oni ponavljaju, kako je to u vojničkoj i akademskoj uporabi.

Obrazac prisege sadrži zaziv Bogu i svecima: "Tako mi pomogao svemogući Bog i svi sveci." Nakon riječi "Što Bog združuje..." svećenik uklanja štolu s ruku zaručnika. U najnovijem izdanju ispuštena je gl. III. iz ed. *typica alera*: *Ordo celebrandi matrimonium coram assistente laico*. U Poljskoj se to zasad ne smatra potrebnim.

Među novijim socio-kulturnim čimbenicima u *Portugali* spomenuti su ovi: dob sklapanja braka pomakla se od 19/20 prema 26/27 godina. Predbračni odnosi i zajedničko stanovanje prije braka

općenito se šire. Rastava je zakonski olakšana. Najnovije izdanje obrednika točan je prijevod OCM 1991.

Škotska. U posljednjih dvadesetak godina smanjuje se broj crkvenih vjenčanja, a raste broj parova koji zajedno žive nevjenčani. Broj rođenih jako se smanjuje posljednjih tridesetak godina. Velik postotak katoličkih parova prije vjenčanja živi zajedno. Takve je teško uvjeriti da se trebaju pripremati za crkveno vjenčanje. Pojmovi "suprug" i "supruga" polako iščezavaju iz svakodnevnog govora. Zakon jako olakšava rastavu.

Obrednik ima ove prilagodbe: Dodane su vlastite pastoralne upute. U posebnom dodatku navodi se popis preporučenih pjesama i izbor psalama. Privola se izražava postavljanjem pitanja najprije jednomu pa drugomu. Ostavlja se mogućnost da zaručnik zaručnici nakon privole dadne prigodni dar. Taj se običaj sve više širi. Od dodatnih simbola predviđena je vjenčana svijeća. Vjenčani dokumenti potpisuju se pred zajednicom, bilo nakon izražavanja privole bilo prije završnog blagoslova.

U *romanskom dijelu Švicarske* stanje je više-manje kao u ostalim europskim zemljama. Ipak su uočljive neke tendencije: Sve više se razdvaja brak i obitelj. Obitelj se ne razvija nužno u okviru braka. Dvoje mladih stvaraju vlastito domaćinstvo nakon što su neko vrijeme živjeli zajedno kod roditelja. Civilni brak, a tako i crkveni, dolazi tek kasnije. Taj je običaj rašireniji u gradskim sredinama.

Crkveno vjenčanje ipak ima budućnost. Ono daje istodobno dimenziju sakralnosti i svečanosti. Zaručnici često traže da se u obred uvede nešto što je strano liturgiji, a što su vidjeli drugdje: neke pjesme, profane obrede...

U Švicarskoj dolazi jedna rastava na tri braka, a u Ženevi jedna na dva braka. Pitanje je znaju li uopće zaručnici koje Crkva priprema za vjenčanje što znači nerazrješivost. Što uopće može značiti "nerazrješiv" u društvu u kojem se sve trajno preuređuje, gdje ništa nije trajno? Ako bi svećenik iz župnih aktivnosti htio isključiti sve koji su u nepravilnosti, ostao bi praktički sam. Pod "nepravilnošću" se ovdje podrazumijevaju oni koji su rastavljeni i ponovno vjenčani te parovi koji nevjenčani žive zajedno.

Španjolska. Iz Španjolske je predstavljen obrednik na kastilskom jeziku. U Španjolskoj su mnogi stari obredi u vjenčanju sačuvani do

Drugog vatikanskog sabora, a u izdanju iz 1970. zadržan je samo jedan obred, i to ostavljen na volju: blagoslov i davanje "kapare". Posljednje izdanje, nakon ed. typica altera, nastojalo se obogatiti elementima iz stare baštine, kao npr.:

Od biblijskih čitanja dodano je npr. Jr 29,5-7 (poziv da se živi proročki vid braka; poziv na povjerenje u Boga u svijetu koji ne prihvaća trajne angažmane); blagoslov i predaja "kapare" i prstenova (obred se nadahnjuje na Post 24,22. 47. 53; prikazuje brak u Božjem naumu; dobra koja se imaju dijeliti, a sada dana kao "kapara" znak su Božje zaštite); velatio: za vrijeme ženidbenog blagoslova velom se prekriva glava zaručnice i ramena zaručnika u znak da se dvoje združuje u jedno (Post 2,24; Mk 10,6-9); vlastiti ženidbeni blagoslov, isprekidan višestrukim "amen" vjernika, iznosi Božji naum o braku od početaka do svršetka vremena, Bog blagoslivlje ženidbu u njezinim duhovnim i fizičkim dimenzijama.

Dvogodišnje iskustvo s obredom pokazuje da je on općenito prihvaćen samo gdje se donedavno sačuvao stari obred, a nakon što se on protumači, prihvaćanje se sve više širi.

U *raspravama nakon pojedinih izlaganja* središnja pitanja bila su eklezijalna dimenzija i obredni elementi. U slavljenju ženidbe težnja za privatiziranjem slavlja još je naglašenija nego u slavljenju drugih sakramenata. Treba tražiti načine da se eklezijalna dimenzija sačuva ili pak još bolje izrazi. I racionalizam je trajna opasnost za liturgijska slavlja. Treba tražiti znakove (iz vlastite baštine ili stvarati nove) koji bolje od riječi izražavaju smisao sakramentalnog slavlja.

Na susretu je bio predstavnik *Zbora za bogoštovlje*. On je pažljivo pratio izlaganja i razgovore, a na kraju se i sam obratio sudionicima i obavijestio ih o radu i teškoćama Zbora. Spomenuo je teškoće s nedostatkom osoblja već sada, a iduće godine bit će još teže jer neki odlaze u mirovinu. Nove suradnike nije lako naći. Prema sadašnjim izgledima sljedeća bi liturgijska knjiga bili egzorcizmi (ed. typica mogla bi izići negdje u siječnju/veljači 1999). Slijedila bi ed. typica tertia Rimskog misala, a zatim Martirologij, Ordo exsequiarum (ed. typica altera). Radi se i na dodatku liturgiji časova (V. svezak, koji bi sadržavao alternativna čitanja, osobito iz novijih crkvenih tekstova, suvremenih autora).

Na kraju susreta na red su došle tehničke stvari. Izabran je novi predsjednik (Švicarac Jean-Claude Crivelli) i predstavnici jezičnih skupina. Razgovaralo se i o temama za idući susret (za dvije godinu u Portugalu, najvjerojatnije u Fatimi). U traženju teme najviše su spominjani sakramenti inicijacije i pjevanje u liturgiji. U vezi s inicijacijom spominjano je osobito pitanje kako bolje razraditi stupnjevitost uvođenja i povećati svijest cijele zajednice, a u vezi s pjevanjem potreba stvaranja što više vlastitih pjesama za pojedina slavlja, gdje bi tekst pjesama bio usklađen s ostalim liturgijskim tekstovima.

I jednodnevni izlet (nedjelja) bio je prilagođen programu. Među ostalim bio je posjet glasovitoj baroknoj crkvi Wieskirche i posjet poznatoj opatiji u Ettalu (sudionici susreta slavili su euharistiju s tamošnjim benediktincima). Za pohvalu je i brižljivo pripremanje liturgije tijekom cijeloga susreta. Moglo se doživjeti liturgijsko bogatstvo pojedinih naroda, osobito u liturgiji časova (mi smo tu u veliku zaostatku).

Susret je protekao u srdačnom i prijateljskom ozračju, a osim boljeg međusobnog upoznavanja poslužio je i za izmjenu iskustava o načinu djelovanja liturgijskih vijeća u pojedinim narodima.

Prilog I:

Bernhard Laux

*CRKVENI BRAK DANAS - SOCIO-KULTURNI VID*¹*Prethodne napomene*

Opisi i tumačenja koji slijede odnose se u prvom redu na stanje u SR Njemačkoj. Kroz Njemačku - uzduž negdašnje granice između Savezne Republike i DDR - ide ipak, glede braka, razdvojna crta koja dijeli sjevernoeuropske i istočnoeuropske zemlje od istočnoeuropskih i južnoeuropskih. Unutar Njemačke razlike između istočnog i zapadnog dijela djelomice su veće nego između svih drugih europskih zemalja.

Kako će se shvatiti taj razvoj, ovisi - prije svih kriterija prosuđivanja - ponajprije o tome koja razdoblja imamo pred očima. Ako na području braka i obitelji promatramo posljednjih 30-40 godina, na kvantitativnom se planu može postaviti samo dijagnoza gubitka: pad sklopljenih brakova i rođenja te porast rastava. Uzmemo li u razmatranje jedno stoljeće i više, ustanovit ćemo da su pedesete i šezdesete godine s obzirom na brak bile izuzetna desetljeća. Govori se o "Hochzeit der Hochzeit", o "Golden Age of Marriage", o "zlatnom dobu braka". Tada, što se tiče statistika, sadašnje stanje odgovara, s nekih gledišta, stanju na kraju prošlog stoljeća ili onomu predratnoga vremena. To je na čisto kvantitativnom planu. Iza numeričkih mjerila koja se mogu uspoređivati često se, naravno, nalaze posve različiti motivi ponašanja te društveni i kulturni uvjeti.

1. Građansko sklapanje braka - razvoji i tendencije

Istraživanja pokazuju da među onima koji su rođeni 1960 mnogo više njih nije sklopilo brak nego među onima koji su rođeni 1930. Od ovih posljednjih, koji su većinom sklopili brak pedesetih

¹ Tekst je neznatno skraćen, a skraćivanja se najviše odnose na dodatnu građu: uz izvorni tekst priloženi su mnogi grafikoni, a ovdje se uzimaju samo podaci koji ilustriraju ono što se htjelo reći, (nap. prev).

godina, u braku ih je 95%, a od onih koji su rođeni 1960. neoženjeno je ostalo oko 30% muškaraca, a neudato oko 20% žena. U DDR-u je razvoj bio različit. Sada međutim razvoj ide u istom smjeru.

Promotrimo li naprotiv razdoblje od posljednjih 130 godina, vidjet ćemo da je postotak onih koji nisu sklopili brak bio vrlo sličan 1899 (24.8%) i 1985 (24.5%; usporedba međutim nije posve točna jer se postotak uzimao za pučanstvo iznad 16 godina, a dobni prosjek sklapanja braka u novije vrijeme znatno se pomakao: za muškarce se kretao između 26 i 30 godina, a za žene između 23 i 28 godina).

2. *Biografije partnerstva mladih parova*

Današnji mladi sve kasnije napuštaju roditeljski dom. To osobito vrijedi za muškarce. Tako 80% dvadesetogodišnjaka, blizu 40% 24-godišnjaka i 20% 27-godišnjaka živi u roditeljskom domaćinstvu. To s jedne strane odražava produženje razdoblja do ekonomske samostalnosti mladih, a s druge strane i relativno dobre odnose između djece i roditelja, kako to jasno pokazuju ispitivanja među mladima. Vrijeme međugeneracijskih sukoba šezdesetih i sedamdesetih godina, koje je u biti bilo prožeto promjenom društvenih vrijednosti, čini se da je prevladano.

Jedno opsežno, reprezentativno istraživanje među mladim bračnim parovima pokazuje ove razvoje njihova partnerstva: parovi su u prosjeku imali međusobnu vezu u trajanju od 3,6 godina prije sklapanja braka i 80% ih je živjelo u nebračnoj zajednici života, i to u prosjeku oko 2 godine. To znači da se može reći kako su relativno dugotrajna veza i zajedničko življenje prije braka postali bitno obilježje povijesti odnosa mladih bračnih parova danas. Liberalizacija bračnih normi i društvena snošljivost predbračnih odnosa nije vodila tome da se prije braka "iskuša" više partnerstava i partnera. Za polovicu ispitanih partnerstvo sa sadašnjim bračnim partnerom bilo je prva čvrsta veza.

Što se tiče razvoja partnerstva, ne zapaža se velika razlika s obzirom na vjersku pripadnost, osim što katolički parovi nešto rjeđe žive u nebračnom partnerstvu prije braka. Isto tako parovi koji su se crkveno vjenčali ne razlikuju se mnogo, s obzirom na povijest svoje veze, od onih koji su vjenčani samo civilno.

3. Religiozno stanje mladih

Na području vjerske dimenzije susrećemo razilaženje između onoga što "Crkva zapovijeda da se vjeruje" i osobnog poimanja vjere; ovo posljednje sigurno još proizlazi iz tradicionalnog kršćanskog poklada, ipak predodžbe postaju maglovite i djelomice izmiješane s izvankršćanskima (npr. pojmovi o reinkarnaciji). Datosti koje količinski određuju poimanje vjere u mladih vrlo su protuslovne, brojčane naznake treba uzimati vrlo oprezno. Jedna studija o mladeži 1996. donosi kao sažetak: "Prevladavajuća kozmologija nije više vjera u kršćanskoga koji se pojedincima osobno obraća. Štoviše, oko 20% čvrsto je uvjereno u postojanje više sile ili višega bića. Gotovo isto toliko ih radikalno odbacuje takvu predodžbu. Danas u mladih i mlađih odraslih prevladavaju četiri alternativne kozmološke predodžbe, djelomice međusobno povezane: na mjesto čvrste vjere u više biće stupio je *racionalistički skepticizam*: sumnja u postojanje metafizičkog božanstva zbog nedostatka dokaza. Isto tako veliko značenje imaju *naturalistička držanja* koja u zakonima prirode vide istinski i posljednji uzrok svjetskog poretka. I predodžba udomljena u dalekoistočnim kulturama da je svemir određen *vječnim kolanjem* kao i odlučni "ateizam" daleko su rašireniji nego kršćansko teocentrično mišljenje" (Jungsein in Deutschland, Opladen 1996, 115 slj.).

Mladi i mlađi odrasli sami odlučuju i o svojoj povezanosti s Crkvom; kako o stupnju poistovjećivanja s Crkvom tako i o sudjelovanju u crkvenim obredima i korištenju crkvenim ponudama. Podaci o sudjelovanju u bogoslužju govore da je samo 10-15% mladih i mlađih odraslih katolika u Zapadnoj Njemačkoj crkveno integrirano (ispitanici od 15 do 30 godina odgovorili su na pitanje idu li u crkvu, 3% ide svake nedjelje, 9% gotovo svake nedjelje, 27% povremeno, 36% rijetko, 25% nikada). Drugi podaci - o važnosti nekih područja svakodnevnog života - pokazuju ljestvicu vrednota.

4. Vjerska pripadnost i sklapanje braka

Njemačka je vjerski miješana zemlja. Osim katolika i protestanata mora se uzeti u obzir velik broj ljudi koji ne pripadaju nijednoj vjeri, a u Njemačkoj je i nezanemariv broj muslimana. Odatle proizlazi velik broj brakova s pripadnikom druge vjere ili s osobom bez vjere. (U

P
-
p
u
pibr
tra
pr
za
po
pri
od
krš
mn
isp
se
mo
dru
dož
zaje
stra
Na
blagzem
jedn
bezPritc
djec
13%
postc

prosijeku katolik ulazi u brak s katoličkim partnerom u 62% slučajeva, u 25% s evangeličkim, u 10% s partnerom bez vjere i u 2% s pripadnikom islamske vjere.)

5. Razvoj katoličkih vjenčanja

Nemam empirijskih materijala o motivima crkvenog sklapanja braka. Iz crkvene perspektive ipak je očito da se u mnogih parova koji traže crkveno vjenčanje javljaju opravdane sumnje ispunjavaju li pretpostavke za crkveni brak. Oni koji žele živjeti u neprekidnom zajedništvu vjere u Crkvi jer su našli svoj poziv i svoje kršćansko poslanje, u manjini su. Postoji pored njih većina koja traži samo prigodno praćenje u posebnim životnim stanjima. Ta većina želi nešto od Crkve i ne želi da joj se pritom nametne ono što se zamišlja pod biti kršćanin u Crkvi. Za stanje crkvenog sklapanja braka to znači da mnogi parovi samo malo ili čak nimalo ne vjeruju u to što Crkva ispovijeda kad govori o braku krštenih kao sakramentu. Sumnje koje se imaju prema pretpostavkama koje se traže za sakramentalni brak mogu se, s jedne strane, odnositi na želju doživotnog zajedništva i, s druge strane, na stanje vjere. Na vrlo različit način može želja doživotnog bračnog zajedništva uključiti i odlučnu želju ostvarenja tog zajedništva. Isto je tako različita stvarnost vjere među parovima. S jedne strane ima parova koji žele u svom braku oživotvoriti svoj krsni poziv. Na drugoj strani ima parova koji donose samo nejasan zahtjev za blagoslovom, a između tih dviju skupina ima mnogo finih prijelaza.

6. Rodenja u braku i izvan braka

Savezna Republika Njemačka jedna je od najsiromašnijih zemalja u svijetu po broju djece. Ako se s time u vezi što ne promijeni, jedna trećina sadašnjih dvadesetpetogodišnjakinja u Njemačkoj ostat će bez djece.

Ovdje se želim usredotočiti na vezu između braka i roditeljstva. Pritom treba razlikovati između Zapadne i Istočne Njemačke. Postotak djece rođene izvan braka u Zapadnoj Njemačkoj bio je 1995. oko 13%, a godine 1950. 10%. To je u međunarodnim razmjerima nizak postotak, što znači da u zapadnonjemačkom društvu obitelj i brak još

idu zajedno. Kad parovi žele djecu ili je dijete na putu, u pravilu se vjenčavaju.

Stanje je posve različito u Istočnoj Njemačkoj: tamo je rođenja izvan braka oko 42% (a prvorodne djece izvan braka čak je i preko 50%).

7. Život u braku i obitelj

a) Brak

Ideal doživotne veze obilježen međusobnom vjernošću još uvijek je valjan; ali vjernost i pouzdanje koji se odnose na cijeli život sve se manje prihvaćaju kao obveza, a dijelom ni kao kriterij uspješnosti.

U novije vrijeme ljubav sve više postaje temelj i opravdanje braka. Drugi razlozi za sklapanje braka, osobito materijalni, prelaze u pozadinu ili čak dobivaju negativan prizvuk. Utemeljenje braka u kakvoći odnosa i komunikacije, gdje jedan partner drugoga prihvaća i posve mu se otvara, dijeli s njim radost i žalost i u potpunom povjerenju izražava vlastite osjećaje, čini brak zahtjevnim, ali i ranjivim. Istodobno, u današnjem društvu, ljubav i brak dobivaju uzvišeno značenje koje često životu daje smisao. U cjelini povećavaju se očekivanja od braka, koji istodobno gubi svoje drugotne motive kao stabilizirajuće elemente i tako se usredotočuje na kakvoću osobnih odnosa kao na svoju jezgru.

Kad više nema osobne kakvoće odnosa u braku, i kad je ne može ni biti, kulturni uzor braka upravo predlaže rastavu. Iz toga ne proizlazi da se rastave ostvaruju brzo i bez boli. Porast broja rastava ne odražava nipošto smanjenje značenja braka, nego više velika očekivanja od braka i njegovu osobnu kakvoću te teškoću da se one zadovolje.

Brak je danas obilježen i zahtjevom žene za jednakim pravima. Uzimajući u obzir postojeća društvena mjerila i još uvijek ograničenu spremnost muškaraca da sudjeluju u obiteljskim poslovima, prije svega onda kad se partnerstvu dodaje i roditeljstvo i kad se očekuje da u prvom redu žene pomiruju suprotnosti.

b) Obitelj

Dok je brak kao ustanova gubio svoju značajku obveznosti, kulturna su očekivanja s obzirom na roditeljstvo postala sve zahtjevnija - u slučaju da parovi odluče imati djece. S time je uostalom spojena jedna odlučujuća promjena: budući da je za roditeljstvo potrebna svjesna odluka, roditelji moraju prihvatiti posebnu odgovornost. Roditeljska odgovornost ne znači samo jamčiti materijalne pretpostavke za život djeteta, nego prihvatiti i odgovornost za njegovo odgajanje. U društvu koje je postalo osjetljivije za pedagoške zahtjeve i ciljeve roditelji su postali odgovornima u visokom stupnju za razvoj osobnosti svoje djece; oni moraju svome djetetu omogućiti maksimum napredovanja i stvoriti mu okolinu primjerenu djetetu u društvu koje je djeci višestruko nesklono. Za roditelje su s time povezani sve veći izdaci za praćenje i odgajanje svoje djece, koje roditelji u velikoj većini prihvaćaju i kao zahtjev za njihovo odgajanje i nastoje mu udovoljiti.

Za djecu mora obitelj podnijeti značajne financijske izdatke. To su jednim dijelom troškovi koje oni ulažu u djecu, a drugim dijelom primanja i poslovi koji otpadaju zbog djece jer roditelji privređivanje smanjuju ili se jedno posve odriče privređivanja. Zbog toga je životni standard obitelji s djecom mnogo niži nego osoba bez djece i ne malo obitelji s nižim primanjima čim dobiju djecu padaju na granicu siromaštva. Gospodarske teškoće obitelji s djecom posljednjih su se desetljeća još zaoštrile. Djeca su danas postala središnji čimbenik gospodarske nejednakosti, tako da prijeti polarizacija između obitelji i osoba bez djece. S jedne strane može se utvrditi da se broj obitelji koje primaju socijalnu pomoć znatno i nerazmjerno povećao. Prema Caritasovu istraživanju siromaštva barem svako 9. dijete živi na pragu ili ispod praga siromaštva. Zapaža se da i dalje raste jaz između obitelji i osoba bez djece, što je osobito povezano s većim sudjelovanjem žena u privređivanju, tako da je s odgojem djece često povezano izostajanje privređivanja.

Žene danas nisu više spremne ograničiti se na zadatke domaćinstva i majčinstva, nego žele pomiriti aktivnost privređivanja i obitelj. Budući da ipak u Zapadnoj Njemačkoj uvjeti za pomirenje obitelji i zanimanja nisu povoljni, osobito što se tiče mogućnosti da se djeca povjere brizi izvan obitelji, mnoge se žene nalaze pred alternativom: obitelj ili profesionalni posao. Onda se često odriču djece

ili ostvarenje želje za djetetom odgađaju dotle da to bude socijalno i biološki kasno ili često prekasno. To je bitan uzrok što velik broj žena ostaje bez djece.

8. Rastava

Broj rastava u posljednjih se 30 godina jasno povećao. Rizik rastave braka povećao se s 15% na 34% (više nego dvostruko). To znači da će se jedna trećina brakova koji se danas sklapaju raspasti ako se nešto u vezi s rastavom ne promijeni. Ipak se može zapaziti da se u posljednje vrijeme povećavanje učestalosti rastava usporilo, iz čega se naslućuje, u ovom času, stabilizacija na visokoj razini.

Iz demografskih datosti možemo izdvojiti neke odrednice koje utječu na učestalost rastave:

- Brakovi u kojima su jedan ili oba partnera pri sklapanju braka bili relativno mladi imaju visok rizik rastave. Za brakove sklopljene 1985. vrijedi: ako je žena bila ispod 20 godina, vjerojatnost da će se brak raspasti u prvih pet godina bila je triput veća nego ako je dob sklapanja braka bila iznad 25 godina. I za žene od 20 do 24 godine značajno je povišenje rizika rastave za polovicu.

- Brakovi s djecom imaju manji rizik rastave. S povećanjem broja djece povećava se stabilnost. Ipak se može zapaziti i povećanje broja rastava nakon vrlo dugog trajanja braka. To je vjerojatno dijelom uzrokovano teškoćama prilagođivanja za vrijeme "poslijeobiteljskog" razdoblja.

- Brakovi katolika i osoba koje su tješnje povezane s Crkvom rjeđe se rastavljaju.

- Nebračni zajednički život prije braka umanjuje rizik rastave.

Žene češće traže rastavu (1989: 56,2% prema 34,7%). Od 1978. do 1989. rastava u obostranom sporazumu povećala se sa 65,9% na 87,5%. Franz-Xaver Kaufmann govori o "novom kulturnom tumačenju rastave": "Sve se više i više rastava tumači kao opravdan oblik rješenja bračnih konflikata, a ne više kao moralni neuspjeh bračnoga para."

9. *Nebračne zajednice života*

Broj nebračnih životnih zajednica u posljednjim je desetljećima dramatično porastao. Od ukupnog broja osoba starijih od 18 godina postotak je onih koji žive u nebračnoj zajednici 5,7%, a u dobi od 25 do 34 godine 12,5%.

Ipak ne postoji jedna jedina nebračna životna zajednica. Ako se uzme u obzir osobno stanje i nakane dotičnih osoba, treba razlikovati barem tri nebračna partnerstva:

- Nebračno partnerstvo kao predbračna zajednica života

Nebračni oblici zajedničkog življenja danas su za mnoge postali element životne povijesti gotovo razumljiv sam po sebi. Oko 80% bračnih parova koji danas sklapaju brak živjeli su prije braka u nebračnom partnerstvu. Veliko širenje toga ima dva uzroka: s jedne strane umanjenje nutarnjeg značenja što ga ima brak kao institucija - bez roditeljstva - i, s druge strane, povišena očekivanja od braka; ali to je uzrokovano i dugim razdobljima obrazovanja, koja vode u međurazdoblje između mladenaštva i odrasle dobi, u kojem se traži partnerstvo, ali uvjeti za roditeljstvo još ne postoje. U tome partnerstvu oboje je partnera još slobodno. Njihov je postotak među nebračnim zajednicama u SR Njemačkoj blizu 60%. U starim saveznim zemljama u oko 10% takvih zajednica žive djeca, a u novijim saveznim zemljama u 50%. Vrlo velika većina partnera pripada životnoj dobi ispod 30 godina. Rezultati ogleđnog ispitivanja u toj skupini pokazuju: za većinu partnera nebračnih životnih zajednica (86%) to je prva nebračna životna zajednica; za većinu (64%) prijelaz na zajednički život nije neka odlučna odluka, nego samo postupan prijelaz; samo malen postotak o tome intenzivno i svjesno međusobno raspravlja; samo dio partnera nalazi sporazum o tome kako treba izgledati zajedničko življenje (39%); i pravila za slučaj razdvajanja postoje samo kod manjine, i to samo 1% ima bilježnički sastavljen sporazum. Podaci omogućuju da se zaključi kako je postupak koji vodi u zajednički život klizan, kako ne postavlja posebne probleme i u svom dometu biva promišljen te se promatra relativno kao sam po sebi razumljiv. U internim partnerskim predodžbama dijele nebračne životne zajednice nadaleko tradicionalne predodžbe o dobru partnerstvu. Za njih je vrlo važna pouzdanost partnera, praćena dobrom komunikacijom,

razumijevanjem, međusobnim prihvaćanjem i vjernošću. U cjelini gledano imaju nebračni parovi ovdje visoku razinu zahtjeva. Samo čuvanje vlastite neovisnosti za jedan je dio nevezanih brakom od natprosječnog značenja.

Nestalnost u partnerstvima za veliku je većinu vrlo ograničena. Bračni je partner za oko polovicu onih koji sklapaju brak prvi stalniji partner uopće. Nebračni oblik zajedničkog življenja partnera nevezanih brakom pokazuje se gotovo uvijek oblikom predbračnog zajedničkog života.

- Nebračni partneri kao alternativa braku

Manjina shvaća nebračne zajednice života kao alternativu za brak. U načelu oko 10% slobodnih

od braka koji žive zajedno u nebračnom partnerstvu ne žele stupiti u brak. Oni shvaćaju nebračnu zajednicu kao samostalan oblik zajedničkog življenja.

- Nebračna partnerstva kao poslijebračne zajednice života

Nebračne zajednice života, u kojima je barem jedan od partnera prije već živio u braku, povećavaju se. Veliku skupinu čine rastavljeni, ali i obudovjeli se ovdje sve češće nađu. Ovdje ima ulogu i duže životno iskustvo: obudovjelom se čini zanimljivim uzeti sebi novog životnog druga, a ne izgubiti prava na mirovinu.

10. Brak u pravnom sustavu

Ustav SR Njemačke u čl. 6 donosi: "Brak i obitelj pod posebnom su zaštitom državnog poretka." Pravni sustav SR Njemačke pozna kao ustanovu partnerstva samo brak. Socijalno zakonodavstvo tu i tamo spominje nebračne zajednice života, ipak samo s ciljem da spriječi kako bi brak dobio lošije mjesto u odnosu prema nebračnim zajednicama pri odobravanju društvenih sredstava.

11. Teoretsko tumačenje

Sociolog Ulrich Beck, teoretičar individualiziranja i još uvijek posve u skladu s duhom vremena, ovako je formulirao: "Temeljni lik modernih vremena jest - na kraju krajeva - osamljenik ili osamljenica."

Da se bolje shvati ta izjava, nužno je proučiti što se misli pod pojmom "moderna vremena". U vezi s time treba, po mojemu mišljenju, razlikovati dvije dimenzije modernih vremena premda ih ne možemo razdvojiti posve jednu od druge. U moderno doba vode dva razvoja, dvije "revolucije": "francuska revolucija" i "engleska revolucija", tj. duhovna i industrijska revolucija.

Brak i obitelj pogođeni su objema revolucijama, a Crkva prije svega duhovno-kulturnim prevratom.

a) Kulturna modernizacija

Duhovno-kulturna revolucija prosvjetiteljstva tiče se prije svega ljestvice tradicionalnih vrijednosti, koje su gubile temelj svoga opravdanja ukoliko su se oslanjale ponajprije na predaju ili na vjersko utemeljenje. Ona također nosi sa sobom razlikovanje između privatnosti i javnosti, a to je, na filozofskom planu, povezano s razlikovanjem između pitanja pravednosti, o kojim treba odlučivati na temelju valjanih dokaza i općenito povezano s određenim uređenjem, i pitanja dobra življenja o kojima svatko mora odlučivati sam za sebe u obzorju svoga života i tradicijske zajednice. Posljedica je toga da je tradicionalni kulturni kompleks značenja i vrijednosti izgubio svoju sveukupnu povezanost. Čovjek može, ako to želi, govoriti o "deinstitucionalizaciji". Ona se odnosi na brak i religiju. S deinstitucionalizacijom su povezana ova tri stajališta:- Shema sukladnost/razilaženje uzmiče. Pri institucionaliziranju riječ je o nužnosti poštivanja nekih društvenih normi pri nekom činu; norme/institucije polaze od toga da djelovanje otmu slobodi izbora pojedinca i da tako normiranom djelovanju, na neki način, oduzmu alternativu; tako je pedesetih godina parovima s više gledišta bilo nemoguće nastaniti se zajedno ako ne sklope brak. Danas shema sukladnost/razilaženje ustupa mjesto izbornim činima (individualiziranje).

- Odgovarajuće se područje drži *privatnom stvari*, prepušta se privatnom oblikovanju i u njemu državnom pritisku nema mjesta.

- Deinstitucionaliziranje znači *pomicanje težišta između pojedinca i institucije*. Institucija zadržava važno značenje, ali težište se premješta od institucije prema pojedincu. Prostor njegova djelovanja

povećava se. Prema braku i vjeri pojedinac se ponaša po vlastitom mišljenju i vlastitim potrebama.

Glede braka može se ustvrditi: on u našem društvu ostaje na visokoj cijeni i prihvaća se kao usmjerenje koje je ljubavi između dva ljudska bića primjereno te i dalje u duhu vremena.

Vrijednost vjernosti i doživotnog pouzdanja uvijek se priznaje, i od mladih. Ali oni postupaju pritom s institucijom braka po vlastitom mišljenju i potrebama. Oni žive zajedno u nebračnom partnerstvu prije sklapanja braka, prihvaćajući pritom bitne vrijednosti koje vrijede za bračne odnose (vjernost, pouzdanje, međusobna potpora), ali ne i doživotnu vezu i javno obećanje jednoga drugomu, koje, upravo, ne treba da bude još dano. U pravilu oni shvaćaju svoj zajednički život kao pripravu za brak i u pravilu kasnije i sklapaju brak. Parovi koji su stupili u brak odobravaju u pravilu i doživotno pouzdanje i vezanost, ali u smislu ideala, ne u smislu nerazrješivosti braka. Rastava, premda se doživljava kao neuspjeh i često kao osobna katastrofa, postaje kao moguć i prihvatljiv završetak bračnog odnosa.

Još je jasnije individualiziranje s obzirom na vjeru i Crkvu. Većina ljudi u Zapadnoj Njemačkoj ostaje i dalje članom Crkve i izjašnjava se kršćanima. Ali njihova se vjera često ne poistovjećuje s onim "što Crkva zapovijeda da se vjeruje", i njihov život samo djelomice odgovara onomu što Crkva shvaća kao život iz vjere. I tamo gdje se brak i Crkva poklapaju, primjerice u crkvenom braku, ne poklapaju se očekivanja Crkve i bračnih parova.

b) Ekonomska modernizacija

U različitim varijantama teorija društva izlaže kako, u razvoju prema modernim vremenima koji se nameće, mišljenja i ponašanja u skladu s tržištem prodiru i u druga područja društva i dosežu i druge skupine osoba. Gospodarski sektor središnje je područje modernog društva i baca zrake svoje logike i svoga pritiska na različita društvena područja. Naš gospodarski sustav izlaže opasnosti ne samo prirodni okoliš nego i društvenu ekologiju. Neekonomski, društveni temelji društva ugroženi su - i time i neekonomski temelji samoga gospodarstva. Društvena područja djelovanja i područja čovjekova života - kao brak i obitelj - koji su nužno zasnovani na društvenim uzorima različitima od gospodarstva, time padaju pod pritisak. Moraju

računati mjerilima koja im ne odgovaraju. Isto tako nameće im se druga ljestvica vrednota: uspješnost kao načelo, sposobnost provesti vlastite interese i materijalno usmjerenje u skladu s ekonomijom. Homo oeconomicus izvlači se iz ekonomskih priručnika u društveni život. On je ipak pojedinac; on djeluje samo za sebe i za vlastitu prednost. Brak i obitelj tome su protuslike: obećanje doživotne vjernosti i solidarnosti među partnerima, odricanje svake nove proračunatosti o dobitku i gubitku i time, u datom slučaju, najava partnerstva čine brak likom "nemodernih" odnosa. Ipak je brak - bez djece - sukladniji sa zahtjevima modernog društva i s njegovim zahtjevima elastičnosti u najrazličitijim društvenim područjima ekonomije još prije spojiv nego život s djecom. Odnos djeca-roditelji arhaiski je, upućuje na apsolutno i bezuvjetno pouzdanje i neotkaziv je. On se ne može "modernizirati".

Tako su brak i djeca, na neki način, drugi oblik društvenih odnosa u skladu sa sustavom. Oni obećavaju dimenzije života i smisla koje naše društvo nije u mogućnosti ponuditi u vladajućim područjima. To je ono što životu s djecom u našem društvu daje smisao i istodobno ga čini tako teškim. To tumači zašto je želja za djecom velika, a broj djece malen. To tumači veliko, gotovo religiozno značenje koje se pridaje ljubavi, partnerstvu, a onda i braku u našem društvu s jedne strane i velik broj partnerstava koja ne uspijevaju s druge strane.

"Obožanstvenje djeteta" (Beck-Gernsheim) i "postreligija ljubavi" (Beck) tako su istodobno slika u zrcalu i obrnuta slika društva koje izlaže opasnosti oblike života u koje se treba pouzdati i za koje se treba brinuti u njihovim temeljima i - istodobno - za njima ima potrebu. Zaključno se može reći za moderno društvo: Brak i obitelj važniji su nego ikada, brak i obitelj teži su nego ikada.

Prilog II:

Klemens Richter

TEOLOGIJA CRKVENOGA BRAKA

Kratice

CIC = Codex Iuris Canonici

FT 1976 = Die Feier der Trauung in den katholischen Bistümern des deutschen Sprachgebietes. Herausgegeben im Auftrag der Bischofskonferenzen Deutschlands, Österreichs und der Schweiz sowie der Bischöfe von Luxemburg, Bozen-Brixen und Lüttich, Einsiedeln u.a. 1975.

FT 1992 = Die Feier der Trauung ... Sprachgebietes. Zweite Auflage Herausgegeben ... sowie der (Erz)Bischöfe von Bozen-Brixen, Lüttich, Luxemburg und Straßburg, Zürich u.a. 1992.

OCM 1969 = Ordo Celebrandi Matrimonium. Editio typica. Rituale Romanum ex decreto sacrosancti oecumenci Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Typis Polyglottis Vaticanis 1969.

OCM 1991 = Ordo Celebrandi Matrimonium. Editio typica altera. Rituale Romanum... Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum, Typis Polyglottis Vaticanis 1991.

SC = Sacrosanctum Concilium

U liturgijskim znakovima, činima i riječima treba da se izrazi vjera Crkve i po mogućnosti i konkretne zajednice. To je za litur- temeljnih i sporednih liturgijskih znakova manje teško ondje gdje postoji, barem u bitnome, jedinstveno teološko shvaćanje. To je općenito slučaj gdje podrijetlo sakramenta seže do prvotne Crkve i ako je on tamo opisan u bitnim teološkim crtama, kako je to npr. za krštenje.

To se ne odnosi tako jasno na slavljenje ženidbe. Pri tom sve ono što danas pokreće teološke rasprave ne može ostaviti nedodirnuo crkveno slavljenje ženidbe. Bilo bi zacijelo neumjereno očekivati od obrednika vjenčanja rješenje svih problema koji su spojeni s pastoralom i pravom crkvenog sklapanja braka. Problemi nastaju osobito zbog sve većeg razilaženja između društvenog i crkvenog poimanja braka. Zacijelo nijedan drugi sakrament nije vezan tolikim

P.
—
pra
sak
se
bra
civ
s n
Mc
nez
pos
sar
koji
vjer
koje
riječ
u ne
ženi
mišl
"Col.
koji
obred
ispun
ponu
izbor
zaruč
obog
govor
privo.
sakso
Blagc

pravnim pravilima kolikim katolička ženidba i ni jedan se drugi sakrament ne susreće u posljednje vrijeme s toliko nejasnih pitanja. To se tiče npr. ostvarenja braka, obveznog lika, istovjetnost između bračnog ugovora i sakramenta ženidbe, odnosa između crkvenoga i civilnoga vjenčanja barem u Njemačkoj, vjenčanja s nevjernikom kao i s nekrštenom osobom ili također pitanje o djelitelju ovog sakramenta. Može li brak između krštenih zaista biti ili samo sakrament ili nezakonito stanje, sve ako CIC 1983 ne govori više o priležništvu? Ne postoji li među dvoje krštenih katolika koji stvarno više ne vjeruju i samo se civilno vjenčaju također brak koji je utemeljen u stvaranju, ali koji još nipošto nije sakrament? Ako se danas u slučajevima dvojbe o vjeri odgađa krštenje, ne bi li se moralo odgoditi i crkveno vjenčanje, kojemu bi onda trebala prethoditi odgovarajuća priprava?

Sve su to pitanja koja obrednik jedva može i načeti, a kamoli ih riješiti. Ali budući da se liturgija nalazi u sjecištu milosti i prava i tako u neizbježnoj napetosti između zbiljnosti i valjanosti, liturgija slavljenja ženidbe ne može odvratiti pogled od razvoja teološkog i pravnoga mišljenja, a ne može ne osvrutati se ni na društvene promjene.

I. NOVI OBREDNIK VJENČANJA KATOLIČKIH BISKUPIJA NJEMAČKOGA GOVORNOG PODRUČJA IZ 1992.

1. *Razvoj liturgije slavljenja ženidbe do OCM 1991.*

Razvoj zajedničkog njemačkog obreda vjenčanja počinje sa "Collectio Rituum... pro omnibus Germaniae Dioecesisibus..." iz 1950., koji se, polazeći od predaja njemačkih biskupija, sačinio jedinstven obred vjenčanja. "Ordo celebrandi Matrimonium" iz 1969. (OCM) ispunio je ono što predviđa SC 77 i 78 i uz teološko-pastoralni uvod ponudio je tri različita oblika slavljenja ženidbe i različite tekstove na izbor, među kojima još dvije blagoslovne molitve nad zaručnicom i zaručnikom. Taj je obrednik u odnosu prema pretsaborskom obogaćen različitim elementima. Tako su iz predaje njemačkog govornog područja uvedena pitanja o spremnosti i oblik prihvaćanja privole, izražavanje privole obrascem bliskijim životu, iz anglo-saksonskog područja, teološki obogaćenim, i molitve vjernika. Blagoslovna molitva, koja je dotad kao blagoslov zaručnice bila

predviđena i dopuštena samo u misi vjenčanja i smještena između Očenaša i embolizma, razvila se u anamnetsko-epikletska molitvu po uzoru na blagoslovne i posvetne molitve, ali još uvijek je ostala bez izričitog zazivanja Duha Svetoga. Ali u vjenčanju u misi prema rimskom obredu uvijek dolazi nakon Očenaša. Drugi oblik opisuje vjenčanje u službi riječi, gdje je blagoslovna molitva uvedena kao zaključna molitva vjerničke molitve i tako se vraća bliže činu vjenčanja. Treći oblik određen je za vjenčanje katolika s nekrštenom osobom, gdje, kako piše kard. Ratzinger u jednom pismu od 8.12.1980, "prezbiterima, đakonima i svima djeluju u pastoralnom radu", ne može biti riječi o sakramentu u pravom smislu riječi. Nekadašnji münsterski liturgičar Emil Joseph Lengeling drži ovo vjenčanje paradoksom: "Ono se jedva razlikuje od sakramentalnog slavlja; za neupućenoga uopće nema razlike. Neobičan slučaj! Inače je 'simulatio sacramenti' nešto strašno." Napominje da ni CIC 1983, kan. 840, nažalost ne preuzima određenje iz SC 59 "da sakramenti pretpostavljaju vjeru, nego samo da su znakovi (i sredstva) po kojima se vjera izražava".

Tek je 1975. izišao, izrađen na temelju OCM 1969., uostalom vrlo tanak svezak (37 stranica) "Die Feier der Trauung in den katholischen Bistümern des deutschen Sprachgebietes" (FT 1975). U usporedbi s OCM 1969. pastoralni je uvod znatno proširen i prilagođen njemačkim prilikama. Nije se htjelo samo prevesti rimski predložak, nego vlastiti preradak.

Ovaj obrednik sadrži samo jedan oblik vjenčanja, kako se obavlja u misi ili u službi riječi. U odnosu prema OCM 1969. ima neke znakovite promjene: trima pripravnim pitanjima zaručnicima dodano je četvrto koje pita o odgovornosti u braku i obitelji, u Crkvi i u svijetu, i postavlja se oboma zajedno. Ali možda je najznačajnija razlika u mjestu blagoslovne molitve nad bračnim parom. U FT 1975. ona slijedi neposredno iza prihvaćanja privole od strane slavitelja, i tako je i kad je vjenčanje u misi. U tome treba vidjeti svjesno vrednovanje blagoslovne molitve kao sastavnog dijela čina vjenčanja.

FT 1975. razočarao je mnoge dušobrižnike jer npr. za vjenčanje katolika s nekrštenom osobom sadrži samo rubrike, bez ijednog teksta prilagođenog toj okolnosti. Nedostajala je i bilo kakva pomoć za slavljenje bračnih jubileja i za zaruke u crkvi. Ta je praznina ispunjena obrednikom *Benediktionale. Studienausgabe für die katholischen*

P.

Bis
sredov
199izm
do
teks

Zbc

potc
antro
Tako
Romrazli
vjenc
ili s
partn
s ne
pripa
neje
vjenc
neka
ubud
obrec

Bistümer des deutschen Sprachgebietes iz 1978. Tu se nalaze obredi za srebrni i zlatni jubilej kao i za zaruke.

Tako se brzo došlo do nastojanja oko revizije, no koja se mogla dovršiti tek 1991. i preklapa se s izlaskom *Editio typica altera* OCM 1991. To je stvorilo teškoće s potvrđenjem teksta u Rimu. Odanle su između ostalog došli ovi zahtjevi: Praenotanda novog latinskog izdanja do broja 35 uključno moraju se u njemačkom izdanju objaviti, a tekstove za ženidbeni blagoslov treba prevesti iz OCM 1991.

Biskupske konferencije nisu bile spremne braniti pred rimskim Zborom svoje pravo koje im daje SC 77 i udovoljile su tim zahtjevima.

2. *Red slavljenja ženidbe u katoličkim biskupijama njemačkog govornog područja iz 1992.*

a) Rimske "Praenotanda" i pastoralni uvod biskupa njemačkog jezičnog područja

Dok OCM 1991. polazi isključivo od rađanja i odgajanja potomstva kao svrhe braka, Pastoralni uvod počinje mnogo šire antropološki, zatim razvija učenje Staroga i Novoga zavjeta o braku i Tako bi morao biti uvjerljiviji za današnje ljude nego *Rituale Romanum* čija razmišljanja polaze isključivo od sakramenta.

Vrlo se iscrpno govori o pripravi za vjenčanje i uvodi se u različite oblike liturgije vjenčanja: vjenčanje u euharistijskom slavlju; vjenčanje u službi riječi; vjenčanje s katolikom istočnocrkvenog obreda ili s kršćaninom koje pravoslavne ili staroistočne Crkve; vjenčanje s partnerom druge kršćanske vjere; vjenčanje s katekumenom; vjenčanje s nekrštenom osobom koja vjeruje u Boga - izričito su spomenuti pripadnici židovske i muslimanske vjere dok su ostali navedeni pod "nejednobožacke religije". Dodaju se još razmišljanja koja se tiču vjenčanja s osobom koja ne vjeruje u Boga, slučaj koji je bio čest u nekadašnjoj DDR i koji će Crkva njemačkog govornog područja ubuduće sve češće susretati. Ne nudi se za sve ove slučajeve ponuđen obred, ali ima ipak niz odgovarajućih tekstova i uputa za praksu.

b) Slavljenje ženidbe u euharistijskom slavlju

Prema FT 1992. cijeli obred vjenčanja sa svečanim ženidbenim blagoslovom obavlja se u euharistijskom slavlju nakon homilije. To je značajna razlika prema OCM 1991.

Zaručnici se primaju na crkvenim vratima. Slavlje može početi spomenom krštenja. Među pitanjima o spremnosti sada je i treće pitanje o spremnosti za prihvaćanje djece upućeno oboma zajedno. Za blagoslov prstenova postoje dvije molitve, a za privolu su samo dva oblika, obrazac privole i privola s odgovorima "da". Prsten je označen kao znak "naše ljubavi i vjernosti", čime se više vodi računa o partnerskom shvaćanju braka u naše vrijeme i o međusobnoj vjernosti.

Za razliku od OCM, FT 1992. zadržava istaknuto mjesto svečanog ženidbenog blagoslova neposredno nakon izražavanja privole i njezina prihvaćanja. On je sakramentalnoteološki dio obreda vjenčanja, u kojem za sakrament sastavni dio Božjeg čina najjasnije dolazi do izražaja. Od SC, gdje se prvi put propisuje da se blagoslov uvijek mora podijeliti, može se govoriti o stalno sve većem vrednovanju toga blagoslova. Ako je već u OCM 1969. blagoslov zaručnice postao molitva nad oboje zaručnika, OCM 1991. prilagođava konačno tu blagoslovnu molitvu tradiciji velikih blagoslovnih molitava rimske liturgije. Njezina su tri obrasca prerađena i proširena jasnom epiklezom, molbom za djelovanje Duha Svetoga, što je liturgijska znanost njemačkog jezičnog područja već odavno tražila. FT 1992. sadrži ukupno četiri obrasca za ženidbeni blagoslov. I. obrazac, koji je u obredu, njemačka je vlastitost, bolje odgovara njemačkom jezičnom osjećaju i sadrži stvarniji i partnerskiji pogled na brak nego tekstovi u OCM 1991. Ovi, dakle obrasci II, III i IV, nalaze se u dodatku FT 1992. Sva četiri se mogu pjevati i razdijeljeni su u retke prema misaonoj cjelini.

Vjenčanje završava vjerničkom molitvom, u kojoj cijela zajednica izražava svoje sudjelovanje i suodgovornost za ovaj brak. Četiri različita obrasca nalaze se u dodatku.

U daljnjem odvijanju euharistijskog slavlja mogu zaručnici sudjelovati u darovnom ophodu; preporučuju se uporaba veće hostije i pričest iz kaleža. Pučki blagoslovi kao za svadbenu gozbu dovode se u sjećanje. Potpisivanje vjenčanih dokumenata moguće je prije završnog blagoslova na oltaru.

oba
žen
epil
npr
židk

izgc
otpa
kate
iska
prav
izra:
nala
obzi
vjer:
koji

kršć:
spec
ne n
treće
vodit
opće
prila
prila;

podri
vjenč
se m

c) Vjenčanje katolika s nekrštenom osobom koja vjeruje u Boga

Budući da ovaj oblik ne može zahtijevati puni sakramentalni lik, obavlja se u jednostavnijim oblicima. Slijedi poglavlje slavljenja ženidbe u službi riječi i ima jednostavnu blagoslovnu molitvu bez epikleze. Ovdje se postavlja problem u nekim iskazima kršćanske vjere, npr. Kristovo božanstvo, trinitarna vjera, koji mogu zasmetati židovskom ili muslimanskom vjerniku.

Tekstovi su tako formulirani da nekrštena osoba ne mora izgovoriti nijedan tekst koji se izravno suprotstavlja njezinoj vjeri. Tako otpada trinitarni obrazac za stavljanje prstena. Ali budući da je riječ o katoličkom vjenčanju, od nekrštene se osobe može tražiti da sluša iskaze vjere svoga katoličkog partnera i zajednice a da se ne povrijedi pravilo snošljivosti. Oni nisu upravljeni protiv nekrštene osobe, nego su izraz vjere katoličke zajednice koja ovdje slavi. Tako sada dušobrižnik nalazi cjelovit obred prilagođen za posebne prilike, koji ima mnogo obzira prema nekrštenom partneru, a gdje se ne prešućuje katolička vjera. Tekstovi i obredi nastoje izraziti zajedničku osnovu svih ljudi koji vjeruju u Boga.

d) Vjenčanje katolika s osobom koja ne vjeruje u Boga

Budući da partneru koji ne vjeruje neće više smetati specifično kršćanski izrazi vjere nego vjere uopće, neće više treba izostavljati specifično kršćanske izraze. Doista vrijedi i ovdje da nevjernik osobno ne mora izgovoriti izjave koje se protive njegovim uvjerenjima. Tako treće pitanje o spremnosti glasi: "Jeste li spremni djeci darovati život i voditi za njih očinsku (majčinsku) skrb?" Nastojalo se izraziti temeljna općeljudska uvjerenja o braku. Riječ je o cjelovitom obredu, prilagođenom okolnosti, koji ostavlja mnogo prostora drugim prilagodbama konkretnoj prilici.

e) Ocjena FT 1992.

144 stranice novoga obrednika vjenčanja njemačkog jezičnog područja pružaju istinsku pomoć za mnogovrsnu pastoralnu praksu vjenčanja u jedva da su naišle na kritiku praktičara. U ovu knjigu nije se moglo uzeti *Vjenčanje u katoličkoj crkvi uz sudjelovanje*

evangeličkog župnika. Dr. Nübold protumačit će još posebne razloge zašto knjiga *Zajedničko slavljenje crkvenog vjenčanja* s dogovorom između Njemačke biskupske konferencije i Vijeća evangeličke Crkve u Njemačkoj nije mogla biti objavljena. Nije uvrštena ni III. glava OCM 1991. "coram assistente laico". S jedne strane, taj pojednostavljeni obred vjerojatno je predviđen za misijske krajeve ili za krajeve gdje je velik nedostatak svećenika i đakona, a s druge strane povećava razliku prema pravoslavnim Crkvama, koje, zbog svoga teološkog shvaćanja ženidbe, ne mogu nipošto zamisliti da takvom slavlju predsjedaju laik i đakon. Na njemačkom se govornom području naprotiv sve više misli na ovlaštenje laika da predsjedaju liturgiji vjenčanja. Dok OCM 1991. sadrži još obrede za zaruke te za srebrni i zlatni pir, FT 1992. opet je odustao da objavi te obrede budući da su oni još uvijek u *Benediktionale* njemačkog govornog područja.

II. LITURGIJA VJENČANJA PREMA PROMJENI TEOLOŠKOG I PRAVNOG VIDA

1. *Ženidbeni blagoslov kao sastavni dio sakramentalnosti*

Točno podrijetlo molitve do Sabora izgovarane samo nad zaručnicom i zato zvane blagoslov zaručnice još nije potpuno razjašnjeno. Neki govore da je taj blagoslov izvorno bio za oboje zaručnika i da je tek kasnije postao blagoslov samo za zaručnicu.² Između 3. i 6. stoljeća potvrđen je blagoslov bračne ložnice (*benedictio in thalamo*). I blagoslov samo nad zaručnicom (*benedictio nuptialis*) u najstarijim sakramentarima u različitim predajama bio je vjerojatno blagoslov nad oboje zaručnika. Od 9. stoljeća u rimskoj liturgiji se teži da se blagoslovna molitva oblikuje kao blagoslov nad parom. A ponegdje se stvaralo vjerovanje da je tu riječ o stvarnom sakramentalnom obredu, kako to dokazuje jedan obrednik iz 16. st. iz Yorka, koji kao bitni element blagoslovne molitve označuje rečenicu: "Bože, ti si ženidbeni savez učinio slikom saveza Krista sa svojom Crkvom i posvetio si ga tim velikim otajstvom."

² Usp. A. JILEK, "Das Große Segensgebet über Braut und Bräutigam als Konstitutivum der Trauungsliturgie," u: K. Richter (Hg.), "Eheschließung - mehr als ein rechtlich Ding?" (QD 120), Freiburg 1998, 18-41.

živo
navi
doks
bitni
za li
slavl
blago

liku
nepo
svoju
Božj
Bisk
molit
Duha
bračn
Subje
nosil
je pr
dijela

koji i
nije
zato
To s
bisku
uspos
njim
bisku
učini
navije
epikl
brak,
blago

što s

Ako slavljenje sakramenata znači da se jedna konkretna situacija života tumači u svjetlu vjere i u anamnetsko-epikletske molitvi naviještena kao Božji čin spasenja, tada joj je mjesto u velikoj doksološkoj molitvi, koja je od II. vatikanskog sabora ponovno postala bitnim elementom svake sakramentalne liturgije. Što je molitva ređenja za liturgiju ređenja, hvalbena molitva i zazivanje Boga nad vodom za slavljenje krštenja, to je "benedictio nuptialis", svečani ženidbeni blagoslov, za sklapanje braka.

Slavljenje ženidbe, od OCM 1991., odgovara dakle u cijelosti liku sakramentalne liturgije. Stavljajući, u FT 1992., "benedictio" u neposrednu vezu s izražavanjem privole, ta je molitva ponovno dobila svoju vlastitu funkciju: označava privolu između muškarca i žene kao Božje djelo i moli da Bog nastavi to djelo spasenja za budućnost. Biskupi njemačkog govornog područja to kažu ovim riječima: u ovoj molitvi "zaziva slavitelj u ime Crkve, u anamnetsko-epikletske molitvi, Duha Božjega nad zaručnicu i zaručnika i moli Božji blagoslov za bračni savez." Tako je ta molitva središte i srž liturgije vjenčanja. Subjekt je cjelokupna bogoslužna zajednica, u čije ime molitvu govori nosilac službe. To se događa po riječi molitve i znakovnom činom koji je prati: predsjedatelj zauzima moliteljni stav za vrijeme anamnetskog dijela, a polaže ruku nad zaručnike za vrijeme epikletske dijela.

Tako za našu Crkvu još uvijek odlučujući crkvenopravni stav, koji izražavanje privole zaručnika predstavlja kao sastavni dio liturgije, nije više održiv. Bit liturgije vjenčanja nije zamišljena drukčije pa se zato ne može ni tumačiti drukčije nego i bitni čin drugih sakramenata. To se može dokazati usporedbom s ređenjem biskupa. Postavljanje biskupa odvijalo se od najstarijih vremena u dvije etape. Najprije se uspostavljao dogovor oko kandidata. Ali izabrani još nije biskup. Nad njim će uz polaganje nazočni biskupi svečano moliti i time mu predati biskupska služba. Biskupom dakle postaje tek time da se izbor koji je učinila Crkva, u sakramentalnoj anamnetsko-hvalbenoj molitvi, navijesti kao Božje djelovanje i postavljanje od strane Božje proglasi u epikletske molitvi. Odatle se izvodi za obnovljenu liturgiju vjenčanja: brak, koji zaručnici jedno drugome obećavaju izražavanjem privole, u blagoslovnoj se molitvi proglašava sakramentom.

Ako bi sustavna teologija i osobito kanonsko pravo prihvatili to što se poslijesaborskim vrednovanjem ženidbenog blagoslova naslu-

čuje, to jest da je on sastavni dio sakramentalnosti braka, bilo bi to također približavanje shvaćanju braka u pravoslavni Crkva, koje u ženidbenom blagoslovu gledaju sastavni dio sakramenta. Za njih se privola više tiče zaruka. Oni je promatraju kao sjedinjenje volje muškarca i žene, što je nužan preduvjet da u liturgijskom slavlju to jedinstvo postane sakramentom. To bi istodobno bilo veće približavanje reformiranim Crkvama, koje posebnost crkvenog čina vide upravo u ženidbenom blagoslovu, u kojem se taj čin imenuje i koji je potvrđenje biblijske upute i obećanja.

2. Crkvenopravne posljedice

Ako je blagoslovna molitva sastavni dio sakramentalnosti braka, tada to također znači da ne podjeljuju zaručnici jedno drugome sakrament, nego da je to čin u liturgiji prisutnoga Krista, kojega predstavlja zajednica okupljena na liturgiju sa svojim predsjedateljem koji govori ženidbeni blagoslov. Kanonist Matthäus Kaiser već je 1993.³ ustvrdio: "Mišljenje da zaručnici jedno drugome ili zajedno podjeljuju sakrament dosljedno je ako se u ženidbi gleda samo ugovor. Ugovor se sklapa ako dva partnera izraze za to svoju volju. Ali ja mislim da je ženidba više i nešto drugo nego ugovor, upravo osobni i religiozni savez. Bog dvoje međusobno združuje; tako je djelovanje Crkve pri sklapanju braka znak za Božje djelovanje, kako je to slučaj i za druge sakramente."

I tübinški kanonist Richard Puza⁴ polazi od toga da je shvaćanje braka kao saveza, kako to svjedoči liturgija, uvelo promjenu mišljenja u crkvenom pravu: "Počelo se odvajati od čisto pravnog poimanja braka. Ono je bilo u CIC 1917. obilježeno... shvaćanjem braka kao ugovora. Već je CIC 1983. pošao srednjim putem. Govori o braku kao savezu, a upotrebljava uz to i pojam ugovora." Puza razlikuje između ugovora izražavanja privole i uspostave saveza, slavljenja sakramenta. I on to vidi utemeljeno i u jednoj crti zapadne predaje koja je tek s CIC 1917. iščezla iz teološke i crkvenopravne misli. Mišljenje da se svećenik može shvatiti kao djelatnik sakramenta ženidbe seže čak do Malchiora Cana

³ *Vertrag oder Bund? Rechtliches oder theologisches Eheverstandnis*, Gottes Volk 1992, br. 2.

⁴ *Kirchenrecht - Theologie - Liturgie. Kanonistische Überlegungen zur Identität von Ehevertrag und Ehesakrament sowie zum Spender des Ehesakramentes*, u: K. Richter, n.dj. 62-83.

bi to
soje u
jih se
volje
lju to
veće
čina
nuje i

braka,
gome
sojega
teljem
već je
ajedno
govor.
Ali ja
sobni i
ovanje
lučaj i

vaćanje
jenja u
braka.
govora.
vezu, a
govora,
on to
1917.
može
a Cana

992, br. 2.
ertrag und

(+1560); to je bilo poznato i Benediktu XIV. (1758) i komisiji za crkveni zakonik iz 1917. A ima i danas kanonista, kao I. Corecco i M. Kaiser, koji u svećeniku i prema tome u blagoslovnoj molitvi vide utemeljenje sakramentalnosti. Predsjedatelj liturgije djeluje na specifičan način jer on, i samo je on za to ovlašten, u ime okupljene Crkve u riječi i znaku obavlja veliku sakramentalnu molitvu.

Puza je na temelju tih liturgijskoteoloških razmišljanja predložio jednu promjenu u crkvenom pravu. Privola ostaje, razumljivo, neosporan preduvjet za sklapanje braka. Vjenčanje bi svakako moralo, osim u slučaju nužde, uvijek biti spojeno s liturgijom i prema tome sa ženidbenim blagoslovom. Trebalo bi ispitati mogu li onda još i laici preuzeti taj lik ženidbenog blagoslova. Tu mogućnost ne treba posve isključiti, premda se istočna predaja tome protivi. Bio bi moguć i oprost od tog oblika sklapanja braka. Ali on bi se trebao udijeliti, ostavimo li po strani sklapanje braka među kršćanima bez vjere, samo ako je sklapanje braka zajamčeno obredom druge kršćanske Crkve.

Ako je vjera nužna za sakramentalnost, mora se naći neki put za sklapanje braka među kršćanima bez vjere. Za to postoje dvije mogućnosti: 1. priznati takvim osobama civilni brak kao crkveno valjan. 2. stvaranje crkvenopravnog oblika nesakramentalnog braka. Za njemačko govorno područje treba još tražiti da kršćani ne budu više obvezani sklapati civilni brak, nego da crkveno sklapanje bude službeno priznato i od države.

3. *Sklapanje braka parova koji su se udaljili od Crkve*

Broj parova koji žele crkveno sklapanje braka, premda su se odvojili od svake crkvene prakse, stalno raste. Ovdje se postavlja isto pitanje kao i pri pripuštanju drugim sakramentima, primjerice krštenju ili prvoj pričesti. Odgovor za budućnost valja tražiti u pastoralu koji se kreće između rasprodaje i rigorizma, koji ne udovoljava više bezuvjetno svakoj želji za dijeljenjem sakramenata, ali koji nikoga ne odbija posve (usp. Praenotanda, 21). Na tu problematiku upućuje Pastoralni uvod FT 1992. kad u br. 29 predviđa slavljenje vjenčanja u službi riječi za one koji nisu sposobni za euharistiju. Ali može li netko tko nije sposoban za euharistiju primiti neki drugi sakrament?

Ako ima osoba koje uporno traže sakrament premda žele vrlo djelomično i distancirano crkveno zajedništvo vjere, valja tražiti ono što

može pomoći njihovoj povijest s Bogom. To za jedne može biti odgoda, za druge upitno obavljanje sakramentalnog čina. Ali treba da ovo posljednje ne vodi tome da se crkve koriste kao ukras za privatno slavlje, liturgijski tekstovi i religiozna glazba kao pobuđivanje dirljivih osjećaja. To nema više ništa sa služenjem čovjeku. Tada profano rastače religiozno.

Polazeći od ovih razmišljanja čini mi se da treba uputiti koji prigovor praksi katoličke Crkve u Japanu. Tamo mnogi parovi sklapaju brak u katoličkoj crkvi premda nipošto nemaju nakanu živjeti kršćanski. Ranije je to bilo teško svetogrđe jer se može smatrati kao *imitatio sacramenti*.

Velik je problem što mnoštvo rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih traži drugo crkveno vjenčanje. U nekim je župama to već trećina od ukupnog broja traženih crkvenih vjenčanja. Samo u Njemačkoj živi preko milijun parova u stanju koje ih po crkvenom pravu isključuje od primanja sakramenata. Ali ne smije se ipak sakrivati da ima župa u kojima je za takve moguće liturgijsko slavlje. Očito je da tu nije riječ o crkvenom vjenčanju. Nakon što se ispita konkretna situacija, vrijede redovito ovi uvjeti: potvrđivanje jedinstvenosti i nerazrješivosti braka, spremnost za djecu kao i prethodni civilni brak. Nužan je također pokajnički čin u kojem se izražava moguća vlastita krivnja u vezi s neuspjehom prethodnog braka. Takva liturgija, koja se ne održava u crkvi, nego u kojoj župnoj dvorani, u užem krugu rodbine i prijatelja, traži Božji blagoslov - koji u ovom slučaju nije ženidbeni blagoslov! - za taj novi životni korak, imajući pred očima prvi neuspjeh.

Gdje župnici dopuste takvu liturgiju, polaze od uvjerenja da se Crkva ne smije posve uskratiti gdje bi Isus pokazao milosrđe. Ne smije se odbiti molba Božjeg spasenjskog djela ni u bezizlaznim situacijama. Nemalen broj svećenika pita ne bi li bilo razložno da Crkva za tu potrebu predloži liturgijski priručnik. Nešto slično predložili su njemački biskupi za ukop katolika koji su izišli iz Crkve. Za to su predviđene molitve "kad nije moguć crkveni pokop".⁵

⁵ Unsere Sorge um die Toten und die Hinterbliebenen (Die deutschen Bischöfe 53, hg. vom Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 22. 11. 1994.

Isto tako je časopis "Gottesdienst" objavio tekstove za slavlje blagoslova za bračne parove koji zbog valjana razloga nisu htjeli crkveno vjenčanje, nego su samo civilno vjenčani.⁶

III. OBRED VJENČANJA NA KRIŽIŠTU LITURGIJE, PASTORALA I PRAVA

Rekli smo na početku da se novi obrednik vjenčanja nalazi na križištu svih problema koji su povezani s liturgijom, pastoralom i pravom crkvenog sklapanja braka. Posebna napetost postoji između privole i blagoslova. Ali time postaje razgovijetna samo napetost koja još postoji u latinskoj Crkvi s obzirom na crkvenopravno vrednovanje vjenčanja i njegova liturgijskog obavljanja. Novo vrednovanje velike blagoslovne molitve postavlja, dosljedno, pitanje koje pravne posljedice rimska Crkva može, ili pak mora, izvući iz promjena liturgije vjenčanja. Riječ je o tome da se pravo i liturgija međusobno dovedu u veći sklad. Prije svega crkveno je pravo pozvano da liturgiju uzme ozbiljnije. Veliki njemački kanonist Klaus Mörsdorf već je prije objavljivanja SC upozorio odgovorne: "U liturgijskom činu koji je ujedno i pravni čin bilo bi za duhovno pravo kobno htjeti nemarno proći mimo toga što liturgijskom obredu daje prednost pred pravnim oblikom: dublje poniranje u smisao duhovnog događanja." To vrijedi još mnogo više nakon novoga reda liturgije vjenčanja u *Rituale Romanum* iz 1991. i slavljenja ženidbe u katoličkim biskupijama njemačkoga govornoga područja iz 1992.

⁶ Gd 31, 1997, 52 slj.